

บทบาทของวัด : สถานที่ฝึกปฏิบัติหรือศูนย์กลางสาธารณะ
The role of the temple : a practice facility or public center

สิริมิตร สิริโสฬส¹

Sirimit Sirisoroj

Received October 16, 2020 & Revise September 15, 2020 & Accepted December 24, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ต้องการ ศึกษาบทบาทของวัด สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า วัดแบ่งตามสภาพฐานะมี 3 ประเภท พระอารามหลวง วัดราษฎร์ วัดร้าง และวัดมีบทบาทด้านกิจกรรมด้านศาสนบริการ กิจกรรมด้านชุมชนบริการ กิจกรรมของวัดจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน กิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการ กิจกรรมด้านการอนุรักษ์และการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรม กิจกรรมด้านการบริหาร กิจกรรมด้านศาสนศึกษาเพื่อประชาชน กิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์ กิจกรรมด้านการเผยแพร่ศาสนธรรม ทั้งนี้วัดมีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำมาสู่การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ การสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

คำสำคัญ : 1.บทบาท, 2.วัด, 3.ศูนย์กลางสาธารณะ

Abstract

This academic article requires study the role of the temple general conditions for the development of the temple as a learning center from the study, it can be seen that There are 3 types of temples divided according to status. Phra Aram Luang, Wat Rat, abandoned temple and temple have a role in religious service activities. Community service activities the activities of the temple will be the devotion of Buddhists. Welfare activities of conservation and dissemination of religion and culture administrative activities religious education activities for the people public welfare activities Religious missionary activities the temple has a practice guideline to bring to the center of learning in the community in 6 areas: governance. Religious education, Propagation public assistance Education public welfare.

Keywords: role, temple, public center

บทนำ

¹ นักวิชาการอิสระ (Independent scholar)

E-mail: contactus@mbu.ac.th

วัดถือเป็นสถานที่สำคัญสำหรับชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมศรัทธาความเลื่อมใสของผู้ที่นับถือทุกชนชั้นวรรณะ ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยอย่างยาวนาน เพื่อให้เข้าใจ วัดในมุมมองหลายมิติ จึงควรศึกษาทำความเข้าใจให้มากขึ้น ผู้เขียนจึงตั้งเป้าหมายประเด็นที่ต้องการศึกษา ในมุมมองบทบาทของวัด : สถานที่ฝึกปฏิบัติหรือศูนย์กลางสาธารณะ เพื่อให้เห็นภาพชัดความเป็นวัดชัดขึ้น

ความหมายของวัด

วัดในความหมายของกรมการศาสนา หมายถึงสถานที่ทางศาสนาที่มีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ ที่ใช้เป็นที่พักอาศัยอยู่อาศัยในการศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย ประกอบกับเป็นสถานที่ใช้สำหรับศาสนกิจของสงฆ์ และเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆของพุทธบริษัทโดยทั่วไป วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวัน หรือเวฬุวันาราม ซึ่งตามประวัติกล่าวว่าเป็นที่พำนักอาศัยอยู่ (อาราม วิหาร) ของผู้ประพตติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบ่มาริณทั้งทางกายและใจเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ตรงกับความหมายว่า อาราม (ในภาษาบาลี) ส่วนชาวไทยเรียกว่า วัด เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นภูมิธรรม ภูมิความรู้ของศาสนิกชนว่า สามารถประพตติปฏิบัติตามธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525: 1) ประเภทของวัดในประเทศไทยวัดทั้งหลายมีฐานะในทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยยังมีฐานะที่แตกต่างกัน ดังนั้น ตามมาตรา 31 แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 จำแนกวัดออกเป็น 2 อย่าง คือ

1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ “อาราม” ตามที่ได้เคยบัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 โดยได้รับทานวิสุงคามสีมาแล้วพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัย

2) สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้ว รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ด้วย และยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแต่สามารถใช้เป็นสถานที่พำนักอยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ในฐานะทางกฎหมาย ส่วนฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เพราะยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ประเภทของวัดแบ่งตามสภาพฐานะมี 3 ประเภท คือ

1) พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้าง และปฏิสังขรณ์เป็นส่วนพระองค์หรือพระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ได้

2) วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ขึ้น ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว วัดราษฎร์ หมายถึง วัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

3) วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอยู่อาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้ วัดร้างเองโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์พ.ศ. 2514 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525: 1 – 3)

บทบาทของวัด

สำนักงานพระพุทธศาสนา (ออนไลน์. 2554) สรุปรูปทบาทวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนไว้ดังนี้ การที่จะให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นในอดีต จำเป็นต้องพัฒนาวัดทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรม เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน กิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น

1. กิจกรรมด้านศาสนบริการ คือ การให้บริการภายในวัด ซึ่งได้แก่ กิจกรรมในด้านการบำรุงรักษาวัด มีแบบแปลนแผนผัง รักษาความสะอาด ปลูกต้นไม้ร่มรื่น และมีบรรยากาศสงบจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดี เป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้เข้าวัด กิจกรรมด้านการปกครองทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด เช่น การทำวัตรสวดมนต์ การสมาทานศีล การฝึกอบรมต่างๆ กิจกรรมด้านให้การศึกษา หรือสนับสนุนผู้ที่อยู่ในวัดให้ได้รับการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมการปฏิบัติธรรม ตลอดจนถึงวิชาการเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อความรู้ กิจกรรมด้านสาธารณบริการในวัด การจัดสถานที่ฝึกสมาธิวิปัสสนา ที่พักอาศัยคนชรา เมรุ ที่เก็บพัสดุภัณฑ์ ศูนย์อบรมศีลธรรมหรือโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. กิจกรรมด้านชุมชนบริการ การจัดให้มีธรรมศาลา เปิดบริการทุกวันพระและวันอาทิตย์ ให้ประชาชนได้ฟังธรรม ปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาให้คำปรึกษาแก่ผู้มีทุกข์ จัดอุปสมบทหรือบรรพชาสามเณรในภาคฤดูร้อนหรือเทศกาลเข้าพรรษา ตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชนทั่วไป จัดฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย สำหรับกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในชนบท ได้แก่ กิจกรรมที่ช่วยแก้ปัญหาของชนบท ความยากจน ความเจ็บไข้ วัดช่วยได้โดยจัดกิจกรรมด้านการศึกษาส่งเสริมวิชาชีพการสนับสนุนตั้งสหกรณ์ต่างๆ จัดสาธารณสุขมูลฐานอบรมจิตใจให้มีคุณธรรม ให้วัดเป็นแหล่งกระจายข่าวให้ความรู้ใหม่ๆ แก่ชุมชนและเป็นผู้ช่วยในการตัดสินใจ เป็นที่ปรึกษากิจกรรมต่างๆ

3. กิจกรรมของวัดจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ด้านการประสานงานกับหน่วยราชการ เพื่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การให้ความร่วมมือกับทางราชการ ในการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายเบื้องต้น ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านรอบๆวัด ให้คำปรึกษาและแนะนำ การทำงานของกลุ่มอาสาสมัครในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน จัดให้วัดเป็นสถานที่ประชุมและอบรมทางวิชาชีพ พร้อมทั้งจัดอุปกรณ์อำนวยความสะดวกให้

4. กิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการ การควบคุมดูแลและรักษาศาสนสมบัติศาสนบุคคล ได้แก่ การจัดหาแหล่งน้ำดื่มใช้ในบริเวณวัด บริการให้สะอาดแก่ประชาชนผู้มาติดต่อหรือให้บริการต่างๆ ของวัด ให้มีการศึกษาอบรมเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานทางพระธรรมวินัย

5. กิจกรรมด้านการอนุรักษ์และการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ จัดศาสนพิธีให้ประหยัดและเรียบง่าย ดูแลอนุรักษ์และเผยแพร่พุทธศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรมตลอดจนโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จัดให้มีนิทรรศการขึ้นในวัดเท่าที่โอกาสจะอำนวย

6. กิจกรรมด้านการบริหาร กิจการจากพระศาสนาภายในวัด ได้แก่ การจัดทำแผนผังแยกอาคารเสนาสนะสิ่งก่อสร้างภายในวัดเป็นเขต เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตสาธารณะสงเคราะห์ การประชุมพระภิกษุสามเณรในวัด เพื่อชี้แจงนโยบาย คำสั่ง ตลอดจนความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ของมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นประจำ

7. กิจกรรมด้านศาสนศึกษาเพื่อประชาชน ได้แก่ การจัดหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ขึ้นในวัด การเปิดสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและเยาวชนผู้สนใจ

8. กิจกรรมด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้แก่ การร่วมมือกับหน่วยราชการในการจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขสถานอนามัย หรือสหกรณ์ยา เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ประชาชนร่วมมือกับทางราชการในการแนะนำให้ประชาชนมีความรู้ทางโภชนาการ รักษาสุขภาพอนามัยการป้องกันรักษาโรค

9. กิจกรรมด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม ได้แก่ การจัดให้มีการเผยแพร่ธรรมะทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรศัพท์ สื่อสิ่งพิมพ์ จัดให้พระภิกษุและสามเณรออกเยี่ยมและเผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชนตามหมู่บ้านการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทั้งทางคณะสงฆ์รัฐบาล เรียกว่า ฝ่ายรัฐ ฝ่ายวัด และชุมชน หรือฝ่ายประชาชน ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญในการทำให่วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ขับเคลื่อนเรื่องนี้ ตามนโยบายรัฐบาลและคณะสงฆ์อย่างจริงจัง พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น มีวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนาเอง กล่าวคือ วัดเป็นที่พำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุสามเณร เมื่อศึกษาและพิจารณาในทางสังคม จากอดีตที่ผ่านมาแล้วจะพบว่า วัดในพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญ ต่อวิถีชีวิตของคนไทย หรือชุมชนไทยเป็นอย่างมากบทบาทของวัดเท่าที่ได้กล่าวมานี้ ไม่เพียงเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปในหมู่ของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้ชนชาติที่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก็ยังสามารถมองเห็นบทบาทของวัด กล่าวได้อย่างชัดเจน เช่น สังฆราชปาลเลอซ์ ได้เล่าไว้ว่า ในสมัยก่อนชาวบ้านจะนำเด็ก ๆ ไปฝากไว้ที่วัดเพื่อให้เรียนหนังสือ หรือบางครั้งต้องประกอบอาชีพทำไร่ทำนาวัดจึงกลายเป็นสถานที่รับฝากเด็ก เป็นแหล่งรวมของเด็กชายไทย พวกเด็ก ๆ เหล่านี้ได้เรียนหนังสือบ้าง ไม่ได้เรียนบ้าง ว่างก็เที่ยวเตร่สนุกสนาน ชุกชอนอยู่ในวัด และวัดมีบทบาทในสังคมที่เกี่ยวพันกับชาวไทย ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังจะพบว่า เมื่อคนใกล้จะตาย จะต้องมีการสวดมนต์เป็นพิธีให้ (สาระแห่งธรรม, ออนไลน์, 2548)

สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

ในการบริหารจัดการวัดนั้น เจ้าอาวาสถือว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ งานด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านการศาสนศึกษา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการสาธารณูปการ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์และงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นต้น เป็นงานที่เจ้าอาวาสทุกรูปจะต้องปฏิบัติ หรือส่งเสริมงานทุกด้านให้ประสบผลสำเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์สู่สาธารณชน ผลที่ได้จากการพัฒนาดังกล่าวก็จะเกิดประโยชน์ทั้งคณะสงฆ์ และประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยงานคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำมาสู่การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1. ด้านการปกครองการมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

1.1) การจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด เช่น มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณรมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัดมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด เป็นต้น

1.2) การวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเจ้าอาวาสมีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถมีจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานมีการจัดทำสมุดเยี่ยม เป็นต้น

1.3) การพัฒนาและสวัสดิการ ได้แก่ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านการศาสนศึกษามีแนวทางการดำเนินการดังนี้

- 2.1) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด
- 2.2) จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัด
- 2.3) จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา
- 2.4) จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- 2.5) จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด
- 2.6) การส่งเสริมการศาสนศึกษา
- 2.7) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม
- 2.8) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
- 2.9) ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านการเผยแผ่มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

- 3.1) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น
- 3.2) การทำบุญตักบาตร
- 3.3) การแสดงธรรมเทศนา
- 3.4) การจัดปฏิบัติธรรม
- 3.5) การเวียนเทียน
- 3.6) การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 3.7) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับ

พระราชกรณียกิจ

3.8) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณีท้องถิ่นการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณีท้องถิ่น

3.9) การหาหน้าที่ยอบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียนหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ

3.10) บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูตพระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศ เป็นต้น

3.11) มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิชชุชุมชนการแจกหนังสือธรรมะซีดี ธรรมะหอกระจายข่าว เป็นต้น

3.12) ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนาสุภาษิต เป็นต้น

3.13) มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไป เช่นโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจารี ค่ายคุณธรรมฯลฯ

4. การสาธารณูปการมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

4.1) ภายในบริเวณวัดมีสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นเหมาะสมส่งเสริมสภาพความเป็นร่มเย็นสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่างๆ ดัง เช่น ป้ายชื่อวัดตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีความสง่างามแผนผังติดตั้งไว้ในที่เปิดเผยเห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆ ภายในวัดชัดเจน ป้ายเผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดป้ายประวัติโดยย่อเพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไปป้ายนิเทศข้อมูลเพื่อแสดงจำนวนสถิติข้อมูลต่างๆ ของวัดป้ายคติธรรมพุทธภาษิตเพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัดมุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

4.2) การปรับปรุงพัฒนาดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด เช่น บริเวณวัดสงบร่มรื่นมีการจัดบริเวณวัดสถานที่ที่เป็นระเบียบมีภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมีบริเวณปลูกดอกไม้ไม้ประดับเพื่อความร่มรื่นสวยงามมีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน เป็นต้น

4.3) ความสะอาด มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆ ได้แก่ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัดความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัยใช้ประโยชน์หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ

4.4) วัดมีสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะต่างๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาดมั่นคงแข็งแรง

4.5) การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัดโดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การจัดทำบัญชีการเงินของวัดการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัดการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดการแต่งตั้งคณะกรรมการวัด เป็นต้น

5. ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

5.1) การจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรมชมรมต่างๆ ในวัด เช่น จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพจัดตั้งชมรมต่างๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น

5.2) การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ เช่น ส่งเสริม สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ส่งเสริม สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆ ส่งเสริม สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

6.1 การให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้านต่างๆ แก่ประชาชน เช่น การสงเคราะห์ผู้ยากไร้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ การระงับข้อพิพาท ข้อขัดแย้งของชาวบ้านการดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ เป็นต้น

6.2 การมีส่วนร่วม สนับสนุนด้านการสาธารณสงเคราะห์เช่น การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ การจัดตั้งมูลนิธิกองทุนเพื่อการกุศลการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้น

6.3 การสร้างเครือข่าย แนวนร่วม อาสาสมัคร จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่นวัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ วัดส่งเสริม สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดจัดให้มีอาสาสมัคร แนวนร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา เป็นต้น

6.4 การมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนราชการ เช่น วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น (พระครูปรรันราวุธ จิตปญโญ, 2563: 505)

การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 6 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 สนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูงส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงามส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

รูปแบบที่ 2 กิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลาพัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ และปัญญาจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอฝึกฝนตนเองเป็นประจำอบรมจิตใจสงบ

รูปแบบที่ 3 ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้องนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย

รูปแบบที่ 4 แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาจัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ

รูปแบบที่ 5 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ได้แก่ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัดรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชนจัดมุมอ่านหนังสือ ห้องสมุดเคลื่อนที่จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนรวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชนอนุรักษ์รักษาวิถีชีวิตของชุมชน

รูปแบบที่ 6 เครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง ได้แก่ วัด ชุมชนชาวบ้านและหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดชุมชน วัด ชาวบ้านและหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

พื้นที่สาธารณะ

ความหมายของพื้นที่สาธารณะ กิจกรรมสาธารณะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ (Public Space หรือ Public Sphere) แนวคิดพื้นที่สาธารณะมีความหมายของ “พื้นที่สาธารณะ” ประกอบไปด้วยคำ 2

คำ คือ “พื้นที่” และ “สาธารณะ” คำว่า “พื้นที่” มีความหมาย 2 นัยยะ ในความหมายแรกนั้นเป็นความหมายในแง่ของรูปธรรม ซึ่งหมายถึง อาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง (Area) ที่มีการแบ่งกันเขต เอาไว้แน่นอน (Boundary) และอีกความหมายหนึ่งในแง่ของนามธรรมหมายถึง เวทีทางสังคมที่มีการช่วงชิงอำนาจ เช่น พื้นที่-ทางวัฒนธรรม ในสื่อสารมวลชน ส่วนคำว่า “สาธารณะ” หมายถึง ส่วนรวม (Public) ซึ่งมักถูกเปรียบเทียบกับคำว่า “ส่วนตัว” (Private) โดยความหมายของสาธารณะนี้อาจขยายออกไปถึงเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวม สำหรับคนหมู่มากที่สอดคล้องหรือขัดกับผลประโยชน์ส่วนตัว (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 171 – 173)

หลักของการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความรอบรู้จนถึงที่สุดว่าอัตภาพของตนเองซึ่งประกอบด้วยรูปและนามนั้นคืออะไร ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถปรับทำให้รูปและนามคือ กายและจิต นี้อยู่ในสภาพปกติได้ ไม่มีความบกพร่องทั้งทางกายและทางจิต และที่สำคัญที่สุดคือไม่ให้ความพร่องทางจิตเกิดขึ้น ในขณะที่มีความพร่องทางกายหรือแม้กระทั่งกายจะต้องแตกดับไปก็ตามที เนื่องจากความพร่องทางจิต คือความทุกข์ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์ในการปฏิบัติเพื่อความจางคลายของทุกข์ แล้วดับทุกข์ให้หมดโดยสิ้นเชิงได้ในที่สุด หากพิจารณากันแล้ว การปฏิบัติพุทธธรรมเป็นความประสงค์และจำเป็นอย่างแท้จริงของคนทุกคน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ อาชีพ เพศ และวัยเพียงแต่ให้เขาเหล่านั้นได้เข้าใจอย่างแท้จริง เพราะทุกคนต้องการความสุขและรังเกียจทุกข์ การปฏิบัติพุทธธรรมโดยทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่า จะต้องปฏิบัติที่วัด หรือที่สำนักที่จัดขึ้นไว้เพื่อการปฏิบัติโดยเฉพาะเป็นความเข้าใจที่ไม่ตรงกับความจริงเลย เมื่อความทุกข์นั้นสามารถทำให้ลดจางคลายและหมดไปได้ ไม่แต่เฉพาะในวัดและสำนักปฏิบัติเท่านั้น ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรอคอยไว้ปฏิบัติธรรมตอนที่อยู่ในวัด หรือ สำนัก ปฏิบัติ ท่านทั้งหลายจงใช้ความพยายามทำความเข้าใจในหลักการปฏิบัติพุทธธรรมให้แจ่มแจ้ง แล้วท่านจะสามารถหาความสุข (คลายทุกข์) ได้ แม้ขณะที่ท่านกำลังทำงานการตามหน้าที่ประจำวันของท่านนั้นเองมีความสุข และมั่นใจพยานก็มี อยู่ตรงหน้าท่านเองนั่นแหละเพียงท่านทำเหตุ (การปฏิบัติ) ให้ถูกต้องและเพียงพอ ผลที่ท่านต้องการก็จะเกิดมีขึ้นปรากฏแก่จิตของท่านตามขั้นตอน เมื่อท่านได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม โดยไม่จำกัดกาลและสถานที่ และท่านนั้นแหละจะเป็นผู้รู้ด้วยตัวของตนเอง ไม่ต้องให้ใครบอกหรือพยากรณ์ให้อย่างใดทั้งสิ้น

คำสัมภาษณ์

1. บทบาทของวัดในความคิดเห็นของท่านเป็นสถานที่ปฏิบัติหรือศูนย์กลางสาธารณะ

ตอบ: วัดในฐานะสถาบันทางสังคม ย่อมต้องมีหน้าที่ในการตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของสังคมในภาพรวม ซึ่งมีทั้งหน้าที่หลัก (Manifest Function) และหน้าที่แฝง (Latent Function) และผูกพันกับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน สำหรับหน้าที่ของวัดในฐานะสถาบันหนึ่งในสังคมนั้น มองว่าหน้าที่หลัก วัดเป็นสถาบันที่สืบทอดศาสนทายาท และปลูกฝังระบบค่านิยมของศาสนาให้คงอยู่ ส่วนหน้าที่แฝงนั้น มีหลายรูปแบบตั้งแต่ เป็นสถาบันที่เปิดช่องทางให้ผู้ศรัทธาได้เลื่อนสถานภาพทางสังคมให้สูงขึ้นผ่านระบบการศึกษาในวัด (ซึ่งโอกาสปกติไม่มี) เป็นสถาบันที่คอยช่วยเหลือสังคมเหมือนองค์กรสาธารณกุศล เช่น แจกจ่ายของบริจาคแก่ผู้ยากไร้ ให้ที่พักอาศัยกับผู้ประสบปัญหาต่างๆ หรือเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้ตกทุกข์ได้ยาก ฯลฯ

ดังนั้น ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างวัด ย่อมเป็นทั้งสถานที่ในทางปฏิบัติสำหรับสงฆ์ ที่ต้องการสืบทอดเป็นศาสนทายาทของศาสดา ที่จะต้องขัดเกลาตัวเองให้เป็นตัวอย่างที่ดี และชี้ทางให้กับศาสนิกที่ ต้องการสืบทอดหลักธรรมคำสอนด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันหน้าที่ต่อสังคมก็ปฏิเสธไม่ได้ ที่วัดจะกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน

หรือสังคม โดยเฉพาะเวลาที่มีผู้คนเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ เนื่องจากวัดและสงฆ์เองก็ยังคงพึ่งพิงญาติโยมเป็นพื้นฐานในฐานะภิกขุจาร ดังนั้นหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

2. ท่านคิดว่าบทบาทของวัดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในเรื่องดังกล่าว หรือไม่ อย่างไร

ตอบ: วัดในฐานะสถาบันทางสังคม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของสังคม นั้นย่อมหมายความว่า เมื่อความคาดหวังและความต้องการของสังคมเปลี่ยน บทบาทของวัดก็ย่อมเปลี่ยนไปเช่นกันแต่เดิมวัดในฐานะสถาบันหลักของสังคม มีหน้าที่สำคัญมากมาย เช่น ให้การศึกษา สร้างบูรณาการทางสังคมให้เกิดความเป็นปึกแผ่น สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ทางศาสนา ฯลฯ แต่ปัจจุบัน ความคาดหวังที่สังคมมีต่อวัดและศาสนา อาจมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่ง Herbert Spencer นักสังคมวิทยาเคยกล่าวถึงสถาบันศาสนาไว้ว่า สมัยหนึ่งสถาบันศาสนาอาจมีความสำคัญ และมีคุณูปการต่อสังคมมากจนขาดไม่ได้ แต่ในอีกยุคหนึ่งความต้องการของสังคมที่มีต่อศาสนาอาจจะเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นสถาบันที่ไม่มีความสำคัญ และไม่ตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคม และเมื่อเป็นเช่นนั้น สังคมก็ไม่จำเป็นต้องมีสถาบันศาสนา เนื่องจากมีสถาบันอื่นเกิดขึ้นมาทดแทนนั่นเอง ซึ่งในส่วนของวัดเองก็เช่นกัน บทบาทของวัดเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในฐานะของพื้นที่ฝึกปฏิบัติ และศูนย์กลางสาธารณะ ที่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากวัดหลายวัด เริ่มยึดติดกับถาวรวัตถุ และพยายามผูกขาดพื้นที่ จากวัดที่เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้เดือดร้อนที่ต้องการมาพึ่งพิง กลายเป็นพื้นที่ส่วนตัว ที่เป็นอาณาจักรแสดงฐานะและความมั่นคงของ "พระ" ที่อยู่ในวัดนั้นๆ ดังนั้นหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป

3. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของวัดเป็นอย่างไรในอนาคต ในมิติของบทบาทและความสัมพันธ์

ตอบ: คิดว่าแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ก็เริ่มเห็นถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง เมื่อวัดไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคมได้อีกต่อไป ทั้งในแง่ของความรู้ และความเกื้อกูล ผู้คนจำนวนหนึ่งก็เริ่มปฏิเสธวัดและศาสนา เพราะพวกเขารู้สึกว่าสถาบันเหล่านี้เริ่มหมดหน้าที่ (Dysfunction) สำหรับเขาแล้ว หรือการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของวัดและศาสนาสำหรับเขาแล้ว ไม่ได้แตกต่างกัน เนื่องจากมีสิ่งยึดโยงอื่น หรือให้คุณค่ากับสถาบันทางสังคมอื่นที่สามารถตอบสนองความต้องการให้เขาได้ดีกว่า ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่คนสมัยใหม่นิยามตัวเองว่าเป็นคน "ไม่มีศาสนา" ขณะที่ ก็คงยังมีกลุ่มผู้ศรัทธาที่ยังเชื่อว่าวัดและศาสนาจะเป็นที่พึ่งสำหรับพวกเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พึ่งทางใจเวลาที่พวกเขาเกิดความทุกข์ และหันหน้ามาปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสดา อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนจะเป็นอย่างไร ผู้มีบทบาทสำคัญก็คือพระ ว่ากำหนดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองอย่างไร พระบางวัดก็น่าเลื่อมใส ศรัทธา เพราะได้ทำตามหลักคำสอนของพระศาสดา เป็นตัวอย่างที่ดี ผู้คนเลื่อมใส เข้าหา ขณะที่พระบางวัดก็ทำตัวเป็นเจ้าของวัดเป็นชนชั้นศักดินา เจ้ายศเจ้าอย่าง เน้นพิธีรีตอง โดยลืมไปว่าตนเองนั้นอยู่ในฐานะภิกขุจาร ดังนั้นผู้คนก็เลื่อมศรัทธา และออกห่างจากวัดและศาสนาในที่สุด สรุปได้ว่าวัด อยู่ในฐานะสถาบันทางสังคม ย่อมต้องมีหน้าที่ในการตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของสังคมในภาพรวม การเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของสังคม หมายความว่า เมื่อความคาดหวังและความต้องการของสังคมเปลี่ยน บทบาทของวัดก็ย่อมเปลี่ยนไปตามสภาพกาล

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). กิจกรรมของวัดซึ่งเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน. กรุงเทพฯ :

กรมการศาสนา. สำนักงานพระพุทธศาสนา. (2554). วัดกับชุมชน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

[http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view= article&id=2336: 2010-02-16-12-26-50&catid=38:2009-03-01-22-04-24&Itemid=157](http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=2336:2010-02-16-12-26-50&catid=38:2009-03-01-22-04-24&Itemid=157). 24 กุมภาพันธ์ 2555.

สารแห่งธรรม. (2548). บทบาทของวัดในประเทศไทย. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

<http://www.gotoknow.org/blog/rainalone/333216>. 24 กุมภาพันธ์ 2555.

พระครูปลัดสราวุธฐิตปัญโญ. (2563).การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. หน้า 505.

กาญจนา แก้วเทพ. (2543).การสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ: ทักษะของ Habermasใน มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ : นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัมภาษณ์

ผศ.ดร.ปฐมนิธิ นาคสิงห์ ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2561